

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

ДЕГТЯРЬОВ С. І.
*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії,
Сумський державний університет*

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОВНОГО ЗІБРАННЯ ЗАКОНІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ СУМЩИНИ *

Значення регіональної історії та культури все більше починає переосмислюватися в сучасному українському академічному середовищі. Воно поступово виходить за межі аматорського краєзнавства (яке також має велике значення і є важливим фактором впливу на локальні людські об'єднання), яке часто обмежується виявленням фактів (не завжди перевірених чи уточнених), пов'язаних з історією якоїсь місцевості, не завжди спирається на наукові методи дослідження, потребує критичного осмислення тощо.

Вивчення регіональної історії у форматі академічному фактично стало окремим відгалуженням у краєзнавчих дослідженнях. Обізнаність в особливостях історичного та культурного розвитку окремих регіонів

** Дослідження проводиться в рамках виконання умов Договору з Міністерством освіти і науки України № БФ/23-2021 від 04 серпня 2021 р. на виконання завдань перспективного плану розвитку наукового напрямку «Гуманітарні науки та мистецтво» Сумського державного університету.*

України дозволить краще зрозуміти суспільно-політичні, соціально-економічні, державотворчі, етнокультурні процеси, що відбувалися на українських землях з найдавніших часів до сьогодні. Усвідомлення цих особливостей, безумовно, відіграє позитивну роль у процесі формування згуртованої української нації.

Вивчаючи регіональну історію, слід залучати якнайширше коло джерел, оскільки це дозволить максимально повно дослідити ті чи інші її аспекти, дійти об'єктивних висновків тощо. У цій роботі мова йтиме про історію Сумщини (територій нинішньої Сумської області).

Сумська область була штучним адміністративно-територіальним утворенням (створена 10.01.1939 р.). Важко сказати, чи було дійсно логічно формувати цю область саме з тих українських земель, які увійшли до її складу. Але ця «штучність» зумовила й унікальність Сумщини. Так, Сумська область входить до складу двох історико-етнографічних регіонів України – Полісся і Слобожанщини. Область була сформована з частин колишніх Харківської, Полтавської, Чернігівської губерній. Деякі з цих територій мають власну історію державотворення (землі Чернігівщини і Полтавщини, що свого часу були складовими української козацької держави Гетьманщини).

Землі Слобідської України довгий час користувалися автономією і відігравали важливу військово-політичну роль, межуючи з Гетьманщиною, Московською державою, Донським козацтвом і Кримським ханством, але значною мірою залежали від

політики Московської держави (колишні території частини слобідських полків також увійшли до складу Сумщини).

Окремі території нинішньої Сумщини у різні часи перебували в складі різних держав: Київської Русі, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Московської держави/Російської імперії/СРСР. Населення Сумської області є доволі строкатим в національному і етнографічному плані, що пояснюється особливостями заселення цього регіону, демографічними, соціально-економічними і суспільно-політичними процесами.

З огляду на зазначене, масив матеріалів, що можуть слугувати джерелами до вивчення історії Сумщини, є надзвичайно потужний і різноплановий. Але ми зупинимося на інформативних можливостях універсальної консолідації нормативних актів «*Полное собрание законов Российской империи*» (ПСЗРІ). Протягом 1830-1916 років вийшло три зібрання ПСЗРІ (45, 55 та 33 томи відповідно), на сторінках яких було надруковано понад 130 тисяч нормативних актів, які хронологічно охоплювали період з 1649 до 1913 р.

У даній роботі ми проаналізуємо джерелознавчий потенціал лише першого зібрання (45 томів, виданих у 1830 р.). На його сторінках світ побачили трохи менше 31 тисячі нормативних актів 1649-1825 рр., з яких понад 180 одиниць так чи інакше пов'язані з землями нинішньої Сумської області.

У цей період землі нинішньої Сумської області перебували у складі або знаходилися під значним

впливом Московської держави (згодом Російської імперії), а з часом були остаточно інкорпоровані до складу Російської імперії.

Можна з великою часткою впевненості стверджувати, що ці землі відігравали важливу економічну, політичну, а подекуди і стратегічну роль. Через них проходили важливі шляхи. Тут відбувалися великі битви (наприклад, Конотопська) чи точилися локальні бої між козаками, татарами, московськими військами тощо, обиралися гетьмани, велися дипломатичні переговори, вирувало активне господарське життя і т.п. Тому логічно, що цей регіон був об'єктом законодавчої уваги московських/російських правителів і, як наслідок, цей факт відображений у ПСЗРІ.

У першому, 45-томному зібранні, як зазначалося вище, нами було виявлено понад 180 відповідних нормативних актів. Як джерело до вивчення регіону Сумщини всі вони мають різну інформативну цінність. Це залежить від характеру і обсягу відомостей, які стосуються Сумщини і містяться в цих документах.

Самі ці матеріали можна об'єднати в окремі групи за тематичним спрямуванням або хронологічним принципом. Групувати цей вид історичних джерел за тематичною спрямованістю слід, ретельно вивчивши та проаналізувавши зміст кожного нормативного акту, оскільки один і той самий акт може слугувати джерелом до різних аспектів (тематичних напрямів) історії окресленого регіону.

Наприклад, імператорська резолюція на доповідь Сенату від 21 травня 1743 р. про села колишнього гетьмана І. Скоропадського (Марчишина Буда, Мутин, Бирине та ін.) і про віддачу їх Гамаліївському Харлампієвому монастирю містить відомості з історії самого монастиря та населених пунктів, про які йдеться у документі, деякі факти з біографій гетьмана І. Скоропадського та його дружини, про взаємні відносини і ставлення один до одного деяких представників козацької еліти тощо [10, с. 810-813]. Тобто діапазон краєзнавчих тем, досліджуючи які можна використовувати цю резолюцію, є доволі широким. Аналогічною буде ситуація і щодо переважної більшості інших нормативних документів.

Значно простіше згрупувати зазначені матеріали за хронологічним принципом. Це може бути хронологія прив'язана до певних етапів розвитку чи регіону, чи держави, у складі якої він перебував. Можна також згрупувати ці документи просто за століттями. У такому випадку краєзнавчі матеріали з зібрання першого ПСЗРІ хронологічно будуть відноситися до трьох блоків (I – друга половина XVII ст.; II – XVIII ст.; III – перша чверть XIX ст.).

Таким чином, за цими блоками документів можна вивчати відповідні періоди історії нинішньої Сумщини. Перший блок охоплює 23 документи, що відносяться до періоду 1657-1687 років. Другий блок охоплює все XVIII ст. і є найбільш чисельним – представлений близько 100 документами. Третій блок матеріалів

охоплює першу чверть XIX ст. (1801-1825 роки) і містить близько 60 матеріалів.

Всі зазначені матеріали тематично є надзвичайно різноплановими. Окреслимо лише невелику їх частину. Це укази про закладення острогів, їх заселення, роздачу земель [1, с. 435; 3, с. 488-489; 5, с. 885-886 та ін.], документи, присвячені військовим походам, сутичкам між московськими і козацькими військами, наслідкам цих конфліктів та іншим подіям військово-політичного характеру, що тут відбувалися [2, с. 467-468; 4, с. 739-740; 6, с. 914-915 та ін.].

Багато актів стосуються митних питань, організації торгівлі, виробництва тощо. Із них можна побачити, що регіон Сумщини у цих процесах відіграв важливу роль. Тут вироблялися різні товари, через ці землі проходили торговельні шляхи, тут знаходилися пункти, де стягувалося мито, функціонували Кролевецький ярмарок, Охтирський тютюновий, Ямпільський кінний, Шосткинський порохівий заводи, Глухівська співоча школа та багато іншого. Щодо Кролевецького ярмарку, то йому присвячено цілу низку документів [7, с. 65; 8, с. 343-344; 9, с. 825-829; 11, с. 47-50; 12, с. 124; 13, с. 620; 14, с. 733-734].

Там згадуються імена представників українських еліт, які були пов'язані з досліджуванним регіоном (козацькі старшини, поміщики, діячі мистецтва (наприклад, Д. Бортнянський) тощо), події, що тут відбувалися у другій половині XVII – на початку XIX ст.

І це далеко не вичерпний перелік тем, які можна вивчати, використовуючи у якості джерела зазначені матеріали ПСЗРІ.

-
1. ПСЗ-1. Т.І. № 207. С. 435.
 2. ПСЗ-1. Т.І. № 238. С. 467-468.
 3. ПСЗ-1. Т.І. № 257. С. 488-489.
 4. ПСЗ-1. Т.І. № 426. С. 739-740.
 5. ПСЗ-1. Т.І. № 516. С. 885-886.
 6. ПСЗ-1. Т.І. № 535. С. 914-915.
 7. ПСЗ-1. Т.VIII. № 5306. С. 65.
 8. ПСЗ-1. Т.IX. № 6583. С. 343-344.
 9. ПСЗ-1. Т.IX. № 6964. С. 825-829.
 10. ПСЗ-1. Т.XI. № 8739. С. 810-813.
 11. ПСЗ-1. Т.XIII. № 9609. С. 47-50.
 12. ПСЗ-1. Т.XIII. № 9663. С. 124.
 13. ПСЗ-1. Т.XIII. № 9958. С. 620.
 14. ПСЗ-1. Т.XIV. № 10695. С. 733-734.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№

Видавець і виготовлювач

Сумський державний університет,

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.